

**Uzm. Dr. Hülya YENGİN**

İ.Ü. İletişim Fakültesi

## TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA İNGİLİZ MİTİ

Avrupa'da köklü bir geçmişe sahip İngiliz yayıncılık sistemi, öncelikle "kamu hizmeti" ve "güvenilirlik" kavramlarını çağırır.

Dünyanın ilk televizyon kurumu BBC'yi 1936 yılında "kamu hizmeti" yayıncılık anlayışıyla devreye sokan İngilizler, radyo döneminde dünya çapında köklerini attıkları "güvenilirlik" imajını günümüzde de sürdürüyor. Örneğin, Sovyetler'deki darbenin lideri Yanayev basına ilk demecini BBC'ye verdi. Güvenilir BBC haberlerinde her zamanki gibi geleneksel kurallar, ihtiyat, haber doğrulama ve dürüstlük vardı.

Programların kalitesi yanı sıra BBC'ye dünya çapındaki ününü kazandıran siyasi iktidarlar karşısındaki bağımsızlığı 12 üyeli "Yöneticiler Kurulu" tarafından garanti ediliyor.

Amacı bilgi, haber vermek, eğitmek ve eğlendirmek olarak saptanan BBC, 1955 yılında Independent Television'ın (ITV) yayına başlamasıyla tekel konumunu yitirdi. Böylece televizyon ruhsat vergisi, (yüzde 90) program ihracatı, video kaset, dil öğrenme programları, dergi ve kitap yayınlarının satış gelirleriyle (yüzde 10) finanse edilen BBC, sadece reklam gelirlerine dayanan özel TV rekabetiyle karşı karşıya kaldı. Uzun süre tek kanaldan yayın yapan BBC Televizyonu, 1964 yılında, özel televizyonla daha iyi yarışabilmek için, kültürel ve eğitici yayınlara ağırlık veren ikinci kanalı BBC 2'yi devreye soktu.

İngiltere'nin hiç reklam almayan bu en köklü ve bağımsız televizyonu BBC, son yıllarda hükümetle ilişkilerindeki gerginlik nedeniyle mali sıkıntıya düştü. Hükümet BBC'ye baskı yapmak amacıyla yıllık televizyon ruhsat ücretlerini düşük tuttu. BBC sabit gelirle üretim masraflarını kırmak zorunda kaldı ve bu da programlarının kalitesini düşürdü (1).

Özel televizyon ITV'nin yayın hayatına başlamasından sonra İngiltere Batı'da hem "kamu hizmeti" hem de özel televizyon kanalının bir arada yayın yaptığı ilk ülke oldu. Aslında "yarı kamusal" bir nitelik taşıyan ITV 14 bölgeye yayın yapan 15 bölgesel televizyon istasyonundan meydana gelir (2). Bu istasyonlar programlarının en az yüzde 70'ini kendileri üretmek zorundadırlar. Reklamların büyük çoğunluğu yerel olmasına karşın programlar sıklıkla ulusal çaptadır.

Haberler bu 15 istasyon tarafından finanse edilen, bağımsız iki kardeş şirket tarafından üretilir ve yayına hazırlanır. Bunlar, Independent Television News'un (ITN) hazırladığı "News at ten" (10 Haberleri) ve "TV-AM" in hazırladığı "Breakfast News" (Kahvaltı Haberleri)nden oluşur.

ITV'yi oluşturan şirketler 4 Kasım 1982 yılında ikinci bir özel kanalı, Channel 4'ü (Kanal Dört) kurdular. ITV'nin 15 istasyonu tarafından finanse edilen, kültürel ve belgesel programlar yayınlayarak ITV'nin tamamlayıcısı olarak düşünülen bu kanal, özellikle etnik ve kültürel azınlıklara, özürülere yönelik yayınlar yapıyor.

Kanal 4, ITV'ye program üreten kurumların dışındaki bağımsız yapımcılarla da işbirliği yaparak yüzde 24 oranında yayımları bu çevrelerden sağladı. Sinema endüstrisi ile işbirliği yaparak doğrudan film yaptırdı (3).

BBC ve ITV 1980'li yılların başında Amerikan vatandaşı Avustralyalı Rupert Murdoch'un yüzde 90'nına sahip olduğu Hollanda'dan yasadışı uyu yayını yapan "Sky Television" devreye girdi. Yasaların boşluğundan yararlanan medya devi Murdoch, televizyon yayıncılığında Avrupa piyasasına hakim olmayı amaçlıyordu.

Biri günde 24 saat haber, biri spor, biri film, son ikisi de eğlence programları yayınlayan 5 kanalı bulunan Sky TV'ye rakip British Satellite Broadcasting'in (BSB) ise, biri 24 saat film yayınlayan "Pay TV" olmak üzere 5 kanalı bulunuyor (4).

Uyu Otoritesi'nin izniyle yayın yapan BSB ile korsan yayıncı Sky TV arasında başlayan büyük rekabet 1990 Kasım ayında bu iki kuruluşun birleşmesiyle sonuçlandı. Murdoch BSB'nin yüzde 50'sine ortak oldu. Gazete sahiplerinin bir televizyon kanalının yüzde 20'sinden fazlasına sahip olmasını yasaklayan yeni görsel işitsel yasayı çiğnemiş durumda olan Murdoch, siyasal alanda tartışmalara yol açtı. Böylece İngiliz televizyon sistemi yeni teknolojilerin etkisiyle, yeniden yapılanma sürecine girdi.

Dönemin İçişleri Bakanı David Waddington "birleşme yasalara aykırı, ancak hükümet olarak yapabileceğimiz bir şey yok" diyordu (5).

Avrupa'da yıllardır seyredilen Sky, İngiltere'de yayına 1989 yılında başladı. Ancak saygınlık kazanamadığı gibi karlı da olamadı. Murdoch'un gazetelerini, Sky'ı pazarlamak amacıyla kullanması ve gazete aracılığıyla 100 bin uyu çanak antenini bedava dağıtması da İngiltere Basın Konseyi'nin eleştirisine hedef olmuştu.

BSB ise 1990 Mayıs'ında başladığı yayın hayatına kaliteli yayın tekniği ve programlarıyla üç yıl süren hazırlıklara rağmen pazarlama başarısızlığı nedeniyle zarar etmişti.

İngiltere'de kablolu televizyon yayımları ise BBC ve ITV ile rekabet etmek yerine söz konusu kurumların yayımlarını tamamlayıcı özellikte olması gözönünde tutuldu.

Belirli sayıdaki kablolu televizyon pilot projeleri için hükümete başvuran özel girişimcilerden 11'i 1983 yılında geçici ruhsatlarını aldılar. 1984 yılında yürürlüğe giren kablo ve yayıncılık yasası ile "Cable Authority" (Kablo Otoritesi) kuruldu. İçişleri Ba-

kamı tarafından seçilen 7 üyeden meydana gelen kurul, kablolu yayında niteliği belirlenmiş programları hazırlayıp yayacak adayları seçmek, bunlara 15 yıl süreyle işletme izni vermek, programları ve reklamları denetlemek görevini yapıyor.

İngiltere'de televizyon yayın kanallarının dağıtımı ve denetlenmesi 3 ayrı kurum tarafından yapılıyor.

### Televizyon Yayınlarının Denetimi

- BBC için "Board of Governors" (Yöneticiler Kurulu)
- Özel televizyon kanalları için "Independent Broadcasting Authority-IBA" (Bağımsız Yayın Otoritesi)
- Kablolu yayınlar için "Cable Authority" (Kablo Otoritesi).

Özel televizyonların düzenlenmesini sağlamak, uymak zorunda olduğu kuralları belirlemek ve denetlemek için kurulan Bağımsız Yayın Otoritesi, BBC'yi denetleyen Yöneticiler Kurulu gibi 12 üyeden oluşuyor. İçişleri Bakanı tarafından atanan kurulun temel işlevi, program sunacak şirketleri belirlemek, programları ve reklamları denetlemek, verici istasyonların kurulmasını ve işletilmesini sağlıyor.

1989 yılında kurulan "Broadcasting Standards Council" ise basın konseyi görevini üstleniyor. Televizyon izleyicileri yayınlarda aşırı seks ya da şiddet olayı görürlerse bu konuda konseyin dikkatini çekiyor. Konsey ilgili televizyon kanalıyla bağlantı kurarak izleyiciyi haklı bulursa, yayın kurumundan özür dilemesini ister. Ancak merkezi denetimi sağlamak amacıyla kurulan kurulun yaptırım yetkisi bulunmuyor (5).

### Danışma Komiteleri

İngiliz televizyon yayıncılık sisteminin değişiminde reform olarak nitelendirilen tüm kararlar, "danışma komiteleri"nin ürünüdür. 1951 yılında hazırlanan Beveridge Raporu 1954 yılında ticari televizyon ITV'nin kuruluşunu sağlarken, 1962'de Pilkington Raporu BBC 2'nin oluşumunu yönlendirdi. 1977 yılında gerçekleştirilen Annan Komite Raporu, Kanal 4'ün (Channel Four), 1981 yılında Lord Hunt başkanlığında yapılan araştırmaların sonucu olan JIKTAR Raporu direkt uydu yayınları ve yeni iletişim teknolojileri konusundaki gelişmeleri belirleyerek 1984'te geleceğin direkt uydu yayıncılığı ile kablolu televizyon yayıncılığı konularında kabul edilen "Cable and Broadcasting Act"ı oluşturdu. BBC'nin finansı üzerinde İngiliz görsel işitsel siyasetine tartışma ortamı sağlayan 1986 yılında yapılan Peacock Raporu (pay-television) ödemeli televizyon tekniği konusunu gündeme getirdi (6).

Klasik televizyon yayıncılığı konusunda verilen raporlar ve yapılan reformlar yanında 1989 yılında sistemin esasları ciddi şekilde sorgulandı.

Margaret Thatcher hükümetinin hazırladığı tasarı, televizyon programlarını yayınlamadan önce, hazırlığın herhangi bir aşamasında denetleme ve gerekli görülürse ha-



zırlıktan men etme yetkisini polise veriyordu. Polis, hazırlanan yayının zararlı olabileceği kuşkusunu beyan ettiği takdirde, bütün yazılı ve sözlü materyale el koyabilecekti ve bunun için bir yargıçtan gerekli formalite iznini alması yetecekti. Hükümet ayrıca basına ve yayınevlerine uygulanan "Zararlı Yayınlar Yasası"nda değişiklik yaparak televizyon yayınlarını da kapsamını istiyordu.

Buna ek olarak yapımcılara bağımsız ticari televizyon için film yapma izni veren komisyon da polise yardımcı olmakla yükümlü kılıyordu.

Televizyon yayınlarını denetlemek için kurulan fakat bu güne kadar yaptırım yetkisi olmayan "Yayın Standart Kurulu"nun yetkisini genişletip yeni bir sansür kurulu olması konusu gündeme getiriliyordu (7).

İngiltere'de 1 Kasım 1990 tarihinde yürürlüğe giren Yayın Yasası, BBC'nin gelirlerini ruhsat ücretleri yerine abone ücretlerinden sağlamasını hükme bağladı. Böylece rekabet ortamına itilen BBC'nin kanallarının gece yarısından sonra bağımsız özel televizyon şebekeleri tarafından kiralanmasını da öngördü.

Yasa, ITV kanallarının sözleşme bölgelerini yeniden belirleyip açık artırma ile satışında en fazla para verene 10 yıllık süre ile kiralanmasını sağladı. ITV'yi oluşturan kanallar yeni bir düzen kurulduktan sonra bunların tümüne birden Kanal 3 adı verildi. Bu kanalların haber program ve bölgesel program yayınlamaları şart koşuldu. Özellikle Kanal 3'ün İskoçya bölgesine azınlık ve etnik grupların yapımlarını içeren yayınlar yapma izni verilirken, yeni kanallardan Kanal 4 kültür ağırlıklı yayınlara, Kanal 5'le birlikte hepsinin nitelikli okul programlarına ağırlık vereceği hükme bağlandı.

Tüm kanallarda haberlerin tarafsızlık ve doğruluk ilkesine uygun olarak verilmesi ile programların yüksek kalitede olması kurullarla belirlendi. Özel televizyon kanallarında kamu duygularına saldırı ve suça teşvik edici kargaşaya yol açan programlar yasaklandı. Yayınlanan programların toplam miktarının yüzde 25'inden fazla yabancı ülke kökenli programlara yer verilmeyeceği yasağı ile kota kuralından vazgeçilmedi.

Televizyon yayınlarının denetiminde "Independent Television Commission-ITC" (Bağımsız Televizyon Komisyonu) kural ve yaptırımları değerlendiren bir kurum olarak meydana geldi.

Televizyon yayınlarının düzenlenmesi ve kontrolü ile yayıncılık organizasyonlarının yapısı ve karakterinin, yeni yasa ile "The Broadcasting Commission-BCC" (Yayıncılık Şikayet Komisyonu) tarafından atanan 3 üye ve başkandan meydana gelen Şikayet komisyonu çoğulculuğu yansıtan, kamu duygularını rencide etmeyen, haberlerin doğru ve tarafsız olması koşullarının yanı sıra, özel yaşama saldırıları ve şikayetleri de bir raporla ITC'ye bildiriyor.

"Broadcasting Standards Council-BSC" (Yayın Standart Kurulu) hükümet tarafından atanan bir başkan ve 4 üyeden oluşarak programlardaki seks, şiddet, ahlak konularında yol gösterici kurullar koyar.

Yeni yasa ile bağımsız Yayın Kurumu IBA ile Kablo Otoritesi lağvedildi. ITC'ye uydu ve kablolu yayımları da içine alan görev alanında ayrıntılı kurallar ve ağır yaptırımlar yetkisi verildi.

Aynı yasa yayıncılık alanında oluşabilecek tekelleri önlemek amacıyla yayın kurumunu meydana getiren şirketler topluluğunda ulusal veya bölgesel gazetelerde hissesi olan kişilerin yüzde 20'den fazla pay sahibi olmasını yasaklıyor. BBC ve reklam ajanslarında yüzde 5 hissesi olan kuruluşlar ve bir yayın kurumunun yüzde 20'sine sahip olanların başka bir yayın kurumunda hissesi olamayacağı kuralını da getiriyor (8).

Görülüyor ki, İngiltere'de televizyon yayıncılığında "kamu hizmeti" ve "kota" ilkeleri korunarak sıkı kurallara bağlı bir yasal düzenleme uygulanıyor. "Özgür ülke" imajını taşıyan İngiltere son 20 yılda iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin geçersiz kıldığı mevcut kuralları değiştirerek, daha sıkı bir denetim mekanizması geliştirdi. Avrupa yayıncılık sistemlerinin değiştirilmesinde "deregulation" (kuralların kaldırılması) ortamında daha katı kurallar belirleyen İngiltere'de ne bir yasal boşluk oluştu ne de programların kalitesinde düşüş.

Türkiye'de ise hukuk, teknolojinin gelişimine ayak uyduramayarak geride kalıyor. Yasal boşluk, ürkütücü özgürlük ortamı yaratırken, İngilizler klasik yayıncılık anlayışlarının vazgeçilmezliğini bütün dünyaya kabul ettirmiş bulunuyorlar. Kuralsızlık ortamında bile kurallarını belirleyerek geliştirmeye ve değiştirmeye devam ediyorlar.

Ülkemizde devlet tekeli kırıyan özel televizyon kanalları hukuki açıdan hiçbir gelişme olmadığı halde gün geçtikçe güçleniyor, ticari tekel haline geliyorlar. Bir an önce diğer ülkelerdeki hukuki uygulamalar örnek alınarak Türkiye'de televizyon yayıncılığı ayrıntılı bir yasal düzenlemeye tabi tutulmalıdır.

#### KAYNAKÇA

1. Hıfzı Topuz, Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, İletişim Araştırmaları Derneği (İLAD), İstanbul, 1990, s. 16.
2. Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1990.
3. Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 15.
4. Cumhuriyet Gazetesi, 16 Kasım 1990.
5. Cumhuriyet Gazetesi, 1 Şubat 1990.
6. Andre Lange-Jean Luc Renaud, The Future of the European Media, 1989, s. 27.
7. Cumhuriyet Gazetesi, 1 Şubat 1990.
8. Birgit Kofler, Unesco Database On Broadcasting Laws, In Western Europe and North America, Unesco, Paris, 1991, s. 29.